

Ekaterina Josifovová. *Útla knižka*. Prel. Dimana Ivanovová a Igor Krucovčín. Kopčany: Forza Slovakia, 2017, 46 s., ISBN 978-80-89884-00-1

След оскъдното присъствие на преводна българска поезия в полето на словашко-българските литературни отношения появата на словашката версия на великолепната *Тънка книжка* (*Útla knižka*) на Екатерина Йосифова, изглежда, е знак за това, че идват по-добри времена.

Настъпилата криза в системното превеждане на българска художествена литература на словашки език е предизвикана от няколко важни събития, настъпили през последните две десетилетия. На първо място, словашката българистика загуби две ключови фигури в областта на превода – Ян Кошка (1936 – 2006) и Вера Прокешова (1957 – 2008)¹. Наред с тази загуба друго важно обстоятелство, повлияло върху рецепцията на българската литература в Словакия, е свързано с развитието на пазарната икономика след ноември 1989 г., която за разлика от ситуацията в Чехия се отличава с много по-занижен брой на публикувани български книги в превод на словашки. Преди този повратен момент в рамките на официалната културна политика на Чехословакия се издаваха множество качествени чешки и словашки преводи на писатели от т. нар. социалистически блок, включително и от България. Впрочем такова е виждането и на софийската бохемистка и словакистка Славея Димитрова, която в своята обзорна студия *Симптоми на отсъствието* (*Преводна и критическа рецепция на словашката литература в България и на българската литература в Словакия след '89 г.*) относно въпроса за взаимната словашко-българска и българо-словашка рецепция след политическата промяна прави следното обобщение:

След Нежната революция в Словакия читателският интерес се фокусира върху неиздадените или цензурирани през социалистическия период алтернативни автори.

(Димитрова 2018)²

¹ Обстойна библиография и оценка не само на българистичния принос на тези две творчески личности предлагат юбилейното издание, посветено на Ян Кошка (който обаче не дочака рождения си ден) – *Живот в литературата. Литературата от близо и далеч* (*Život v literatúre. Literatúra zblízka i z diaľky*) (Баторова, Микулаш, съст. 2006), и стихосбирката на В. Прокешова, издадена посмъртно (*Tisíckrát dopíchaná ihličím mätko kreslí úbočia*, 2010), в която са включени и други материали, допълващи нейния творчески портрет. – Б. а.

² Изследването е под печат. Изразявам благодарност на авторката, която ми предостави своя ръкопис; вж. също Димитрова 2015: 421 – 426. – Б. а.

Към наблюденията на Славей Димитрова бих добавил и факта, че по отношение на заглавията, за които се предполага, че имат ниска рентабилност, словашките издатели не можеха (а и вероятно все още не могат) да се конкурират с излезлите преди това чешки преводи и за да публикуват някоя българска книга, тя трябва да е непозната за чешкия читател. Това важи и днес – такива известни писатели, като Виктор Пасков, Теодора Димова, Георги Господинов и Алек Попов, не са прежеждани в Словакия, тъй като потенциалният словашки читател чете техните произведения в наличните чешки преводи, като по този начин осъжда всяко словашко издание на провал³. От друга страна, словаците разполагат със свободно достъпна в интернет⁴ библиографска база данни, изготвена от софийските колеги – „Българска литература в превод“, секция „Българска литература в превод на словашки език (1990 – 2014)“, която обаче е доста непълна, затова в настоящия текст предлагам възможно най-изчерпателно представяне на българските заглавия, преведени на словашки (които аз лично познавам): три тома със събрани приказки *Слънчо и Добринка. Български народни предания* (*Slnko a Dobrinka. Bulharské ľudové povesti*, 1990) в превод на Пенка Веселска, *Български народни приказки* (*Bulharské ľudové rozprávky*, 2004) в превод на Катарина Седлакова (2004) и *Хитър Петър* (*Chytrák Peter*) на Сава Попов в превод на Зденко Джуриянин⁵ (Попов 2014), забележителната антология на Емил Кудличка, посветена на българската драма⁶ (Кудличка 1996), романа *Тя и тримата* (*Ona a taraja*) на Надежда Захариева, известна предимно като поетеса, също в превод на Кудличка (Захариева 2005), или новия, втори поред⁷ превод на Алековия *Бай Ганьо*

³ Чешката рецепция на българската литература от последните десетилетия е нагледно представена в някои статии (вж.: напр. Черни 2008: 215 – 231, Заяц 2013: 48 – 53, Сръбкова 2014, Бурова 2018: 219 – 228). – Б. а.

⁴ Сайтът съдържа линкове към библиографски описи на българска литература, преведена на други славянски езици, вж. <https://litreception.wordpress.com/българска-литература/> (посетен на 31 юли 2018 г.).

⁵ Българистът и русистът Зденко Джуриянин (1986) освен с превод се занимава и с фотография (участва в мащабен проект за документиране на словашки църкви). В личен разговор той ме информира за своя превод на възрожденската комедия на Добри Войников *Криворазбраната цивилизация*, който е все още в ръкопис поради липса на издател, както и за подготвяния от него том със събрани приказки на Ангел Каралийчев. – Б. а.

⁶ Антологията съдържа пиесите *Упи или Театърът в края на века* на Иван Радоев, *Образ и подобие* на Йордан Радичков, *Страшният съд* на Стефан Цанев и *Животът, макар и кратък и Балкански синдром '93* на Станислав Стратиев. След 1989 г. Кудличка публикува в превод на словашки пиесата на Боян Папазов *Главанаци* (Папазов 1990). – Б. а.

⁷ Първият словашки превод със заглавие *Vaj Gaňu. Neuveriteľné príhody Bulhara* (*Бай Ганьо. Невероятни разкази за един българин*) е направен преди близо 70 години от Павол Ковач-Варга (Константинов 1950). – Б. а.

(*Baj Gaňo*). *Невероятни истории за един странен българин* (*Baj Gaňo. Neuveriteľné príbehy o jednom neskutočnom Bulharovi*) в превод на Зденек Дзурянин (Константинов 2014). Излизат сборниците с разкази на Йордан Радичков – *Смокове в ливадите* (*Hady na lukach*), също в превод на Емил Кудличка (Радичков 2008), и *Прашка и други прози* (*Prak a iné prózy*), в превод на Игор Хохел (Радичков 2017), както и бестселърът на Захари Карабашлиев *18% сиво* (*18% sivej*) в превод от Катарина Седлакова (Карабашлиев 2017), който е много добре приет от читателската аудитория, макар този радушен прием да не е основателен поради спорните художествените качества на самото произведение⁸. С оглед на мястото на действиета и на проявения афинитет към България би могъл в известен смисъл да се отнесе към българската литература и англоезичният роман *Земя на сенки* (*The Shadow Land*, словаш. *Krajina tieňov*, превод: Тамара Хованова) на американската писателка Елизабет Костова, която е свързана с България (омъжена е за българин) (Костова 2017). След феноменалния световен успех на фантастико-мистериозния трилъър *Историкът* (*The Historian*, словаш. *Historička*, превод: Роберт Хребичек) (Костова 2006), чието действие се развива основно на Балканите, предимно в Румъния и България, където симпатична двойка се опитва да намери скривалището на страховитото и жестоко чудовище Влад Цепеш с псевдоним Дракула, със *Земя на сенки* Е. Костова отдава почит на своята втора родина и нейните хора. Трябва да се отбележи, че с изключение на *Историкът* от Елизабет Костова и *Хитър Петър* от Сава Попов останалите от посочените по-горе заглавия на художествена проза не съществуват в чешки вариант.

В областта на превода на научна литература можем да споменем книгата на Иван Калчев (1945) *Етюди за смъртта* (Калчев 1990, превод: Игор Хохел), която съдържа шест философски есета за смъртта, или интересната научнопопулярна монография на Христо Ковачевски (1935 – 2004) за феномена на колекционирането на произведения на изобразителното изкуство *В света на образите* (Ковачевски 2008, превод: Емил Кудличка).

⁸ Стойността на словашкото издание на романа е в изключително качествения и четивен превод на Катарина Седлакова – полонистка и българистка, която е също така автор на научни публикации, между които и на монография за словашкия пропагандатор на българската култура Самуел Ярослав Захей, писана в съавторство с Владимир Пенчев, (Седлакова, Пенчев 2001). Произведението на Карабашлиев е без съмнение амбициозен опит за създаване на роман, посветен на емигрантското поколение, който обаче освен провокативен екхибиционизъм и няколко отблъскващи сцени не е особено оригинален и на моменти прилича на стилистично упражнение по творческо писане. – Б. а.

Отбелязаната по-горе преводаческа чешко-словашка „симбиоза“ (предимно отнасяща се до словашкия реципиент, тъй като в Чехия словашки книги се четат по-малко) се отнася изцяло и за поезията. Наред с чисто „авторската“ **модернистка антология** *Бохемски нощи. Избрана поезия от българския символизъм* (Бохемски нощи 1990), отличаваща се с качествено подобрани⁹ от преводачката Вера Прокешова текстове, излизат предимно в локални издателства, и при това в малък тираж, поетични сборници на автори, които не са били превеждани на чешки: малката книжка *Пламъци на любовта към свободата* (*Plamene lásky k slobode*) на Кръстьо Хаджииванов (1929 – 1952), изгубил твърде рано живота си като жертва на комунистическия режим (Хаджииванов 2003, превод: Густав Хупка), тънката стихосбирка *Заминават, сякаш приситимат* (*Odchádzajú, akoby prichádzali*) на живеещата във Франция поетеса Достена **Ангелова-Лаверн** (1974) (Ангелова-Лаверн 2006, превод: Вера Прокешова), словашко-френското издание на избрани лирически творби на известната преводачка от френски и поетеса Аксиния **Михайлова** (1963) със заглавие *Укротяване* (*Krotenie/Domptage*) (Михайлова 2006; превод: Вера Прокешова и Достена Лаверн), както и книжката с малък формат *Хаiku за месеца и други стихотворения* (*Mesačné haiku a iné básne*) на известния преводач на словашка и чешка поезия, поета Димитър Стефанов (1932) (Стефанов 2006; превод: Вера Прокешова). Освен това в София отново в сътрудничество с талантиливата преводачка Вера Прокешова, която все пак успя да довърши превода, но той бе публикуван няколко години след смъртта ѝ, се появи двуезичното българо-словашко издание на стихосбирката на Надежда **Захаријева** (1944) *Пепел от страст* (*Popol z vášne*, Захаријева 2013), чието първо българско издание излиза със същото заглавие през 2005 г. Изключение по линия на отсъстващи преводи на чешки език представлява второто преработено издание на преводната версия от 1948 г. на поезията на Христо Ботев (Ботев 1999, превод: Христо Бакаров и Ян Поничан).

Сравнявайки ситуацията в Словакия с тази в Чехия, установяваме принципна диспропорция: докато в чешката среда се превеждат представителни поетически текстове на редица съвременни автори (Вътьо Раковски, Петър Караангов, Борис Христов, Миряна Башева, Георги

⁹ В хрестоматията В. Прокешова включва стихотворения на Пенчо Славейков, Пейо Яворов, Димчо Дебелянов, Николай Лилиев и Христо Смирненски; встрани от интересите на преводачката остават символистите Теодор Траянов (ключова фигура на българския символизъм), Христо Ясенов, Емануил Попдимитров, Димитър Бояджиев, Людмил Стоянов. – Б. а.

Господинов, Силвия Чолева, Кристина Димитрова, Димитър Кенаров и др.), то словашката рецепция е ориентирана предимно към творчески личности, принадлежащи към периферията на българския литературен живот. Освен това до появата на двуезичната стихосбирка на Н. Захаријева нито един автор не е бил представян на словашките читатели с цялостна своя стихосбирка. Поетичната книга на Захаријева обаче не е притежавана от нито една библиотека в Словакия и следователно за нейното съществуване знаят много малко хора. Всичко казано дотук важи с пълна сила до момента, в който ориентираната към съпоставителни изследвания в областта на бохемистиката и романистиката, преводачката и поетесата Димана **Иванова** не реши в сътрудничество с бившия си колега от гимназията в град Малацки, поета и автора на множество текстове в интернет портала „Енциклопедия на познанието“ (Encyklopédia poznania) – Игор **Круцовчин**, да представи най-новата книга на известната поетеса Екатерина Йосифова *Útla knižka* (Йосифова 2017), чийто оригинал – *Тънка книжка* (Йосифова 2014) е публикуван четири години по-рано и за него авторката е отличена с наградата „Николай Кънчев“ за изключителни постижения в областта на българската поезия за 2014 година.

Екатерина Йосифова (1941) е родена в Кюстендил и по образование е русистка. Работила е като учителка, журналистка, репортер, театрален драматург и редактор в издателства и в няколко литературни периодически издания (от 1981 до 1990 г. е главен редактор на алманах „Струма“). Към момента има 16 книги, някои от които са писани за детския читател.

Първите стихотворения на Екатерина Йосифова биват публикувани в периодични издания към средата на 60-те години на миналия век и веднага разделят литературната критика на два противоположни лагера: догматиците, придържащи се към социалистическия реализъм, рязко отхвърлят стиховете ѝ, докато ценителите на истински значимата поезия с възторг посрещат новия неовиталистки, багряновски женски глас в българската поезия и ценят поетичния ѝ жест на съпротива срещу баналностите на живота, срещу неразбирателствата в интимните отношения между мъжа и жената, срещу социалното неравенство. Още в края на същото десетилетие Е. Йосифова успява да издаде дебютната си книга *Късо пътуване* (1969). Следват стихосбирките *Нощем иде вятър* (1972), *Посвещение* (1979, съдържа поезия и проза), *Къща в полето* (1983), *Имена* (1987), *Подозрения* (1993), *Ненужно поведение* (1993), *Нищо ново* (100 стихотворения) (2001), *Нагоре-надолу* (2004), *Ръце* (2006), *Тази змия* (2010) и накрая – *Тънка книжка*.

В предговора си към словашкия превод на последната стихосбирка, който е и обект на настоящата рецензия, литературният критик и българист Игор Хохел отнася Екатерина Йосифова към поколението на поетите Миряна Башева, Иван Цанев, Биньо Иванов, Атанас Звездинов и др.

Това са творчески личности, които от самото начало на своя творчески път търсят нови изразни средства за поезията и се стремят в центъра на художествения свят да поставят ежедневните проблеми на човека, неговия личен и интимен живот, богатството от вътрешни, интелектуални и емоционални преживявания, а не да превърнат лирическият субект в емблема на официалната политическа идеология. Всички те имат усет към детайлите на предметната реалност и на природата и изграждат сложна и многозначна образност. Още в средата на 70-те години българската литературна критика определи творчеството им като „тиха лирика“. „Тиха“, разбира се, е твърде относително казано. В сравнение с гръмките агитационно-бригадирски стихове на изпълнената с фалшив патос поезия на социалистическия реализъм, посредством която през 50-те и до известна степен и през 60-те години поети (и често псевдопоети) се опитват да угодят на властта, водени от амбицията да се впишат в писателските редици, тук е налице непосредствена и деликатна поезия, която изцяло се дистанцира от социалните теми. В действителност обаче притаените гласове на тези поети имат много по-голяма способност да достигнат до читателя и да го привлекат, въздействайки му със своите естетически флуиди.

(Йосифова 2017: 6 – 7, превод от словашки: М. Ч.)

За съжаление, чешката читателска аудитория не познава поезията на Екатерина Йосифова с изключение на едно-единствено стихотворение, публикувано в списание *България* (31, 1982, № 4, с. 12) в превод на Злата Куфнерова, докато нейни стихове са издадени например в Македония (*Нищо ново* в превод на Трайче Кацаров представя в обем от 40 страници избрани стихотворения – Йосифова 2003), след това в Австрия, Германия, Гърция, Русия, Италия, Великобритания, Турция, Унгария, Франция, САЩ, както и Словакия. Преводът на Димана Иванова и Игор Круцовчин надгражда предходната словашка рецепция на поетесата, осъществена в антологията *Миг слънце* (*Chvíľa slnka*, Йосифова 1976: 11 – 20), в която самият съставител – Ян Кошка, представя в свой превод десет нейни стихотворения от първите ѝ две стихосбирки *Късо пътуване* (Йосифова 1969) и *Нощем иде вятър* (Йосифова 1972). Изборът на преводача извежда на преден план преди всичко фолклорното начало като неделима характеристика на „естествения“ (т.е. в синхрон с природата на съществуващото) живот, което той разпознава и в ритмиката, и в образността на ранната поезия на Екатерина Йосифова, а също

и на близките ѝ по перо поети от нейното поколение Биньо Иванов (1939 – 1998) и Калина Ковачева (1943 – 2010). Игривата дикция в лирическото пресъздаване на градски и селски кадри от ежедневието, природата и любовта са изящно преведени от Кошка, пример за което е встъпителното стихотворение *През май край Карлово (V máji za mestom)*:

...А днес сме двама варвари,
днес на всичко вярваме.
Зад скалите се крият
сенките на магии.
Напразно и отчаяно
на неуязвима играя.
Вече сме силикозни
от аромата на розите¹⁰.
Очите ти са летни,
от тях съм като слънчасала,
твоите устни слепнали
вземам като причастие.

(Йосифова 1969: 15 – 16)

...Sme teraz celkom diví,
vidíme všade divy.
Za skalami sa skrývajú
tiene mágií.
Márne a zúfalo
predstieram nestrannosť.

Máš letné oči,
som ako omámená
úpalom.

(Josifovová 1976: 11)

Стихотворенията често имат изразителна поанта с хумористично звучене – например в *Пазар в Кюстендил (Trhu v Kjustendile)* е уловена колоритната атмосфера на пазара за ябълки, с които е известен Кюстендилският край, а тяхната красота и свежест са в унисон с очарованието на местните момичета:

Ябълки от Ябълково –
крежки и сладки!
(Зъбите ми са здрави,
кожата гладка.)
Твърди ябълки – за деца и млади!
Бабите
ядат печени ябълки.

(Йосифова 1972: 11)

Jablká z Jabloňového,
krehké a sladké!
(Zuby mám zdravé,
kožu hladkú.)
Tvrde jablká – pre deti a mladým!
Starým
pečené.

(Josifovová 1976: 12)

И споменът за флирта по време на летния дъжд (*Десет минути лятна буря/Desať minút búrky*) предизвиква усмивка, която преминава в леко иронична гримаса:

¹⁰ Това двустипие, както и финалното са умишлено пропуснати от преводача. – Б. а.

Няма ливада, няма колендро,
някога беше – чисто и ведро,
някога с някого тичахме мокри,

лепнеше мойта басмяна рокля,
целувахме се здравата
под близките светкавици.

[...]

обърни огледалцето, мили,
при светкавиците зле изглеждаш,
а бурята ни се хили
с двеста хиляди адски сили.

(Йосифова 1969: 43)

Nieto čistinky, nieto rastlinky,
bolo kedysi krásnych zátiší,
boli sme lepki,
mokri jak sliepky,
priliepал sa mi kartún o telo,
nad nami peklo, desne hrmelo,
a bozkávali sme sa ostošest'.

[...]

môžeš sa, milý, trošinku oprieť,
nevzyzeráš mi nijako dobre,
a búrka sa nám do očí chce
dvetisícimi diablými koňmi.

(Josifovová 1976: 15)

Класическият за Романтизма мотив за срещата под бледата лунна светлина получава съвсем нова трактовка, при която разкрепостената асоциативна образност и необичайните визуални ефекти (зеленият цвят на луната) приближават началото на стихотворението *Луна (Luna)* до поетиката на поетизма:

В тая нощ, за любов наречена,
като смях, като вик, отсечено
някой пакостен зазвъня
със зелена прозрачна луна.
В тая нощ, за любов наречена,
под прозореца ясно повика
мойто щастие разнoliko.

Tejto noci, láske naklonenej,
zavolal ma díky hlas v jej mene.
Niekto – šibal vonku v tieni stál,
na zelenej lune zahvízдал.
Tejto noci, láske naklonenej,
akoby to zašuměla jelša
môjmu šťastiu jasne privravel sa.

Скоро обаче нежната идилия е прекъсната от предохранителния глас – отново звучащ (само)иронично – на рационално мислещия лирически герой:

(Ти не вярвай, нали са при тебе
мойта нощница, моят гребен,
мойта кожа, разсипани лунички
по възглавница псевдо-лунна.)

(Йосифова 1972: 16)

(Ty však never, fantázia luhá,
je tu moja košeľa a stuha,
moja koža, pehy rozsypané
na bielizni v pseudolunnom pláne.)

(Josifovová 1976: 18)

Лирическият герой на Екатерина Йосифова в стихосбирката *Тънка книжка* в сравнение с първите ѝ две поетически книги, от които е направен изборът за антологията *Миг слънце*, е с четири десетилетия по-възрастен и по-зрял, което несъмнено оставя отпечатък върху характера и поетиката на тази последна засега нейна книга. Композиционно сти-

хосбирката се състои от пролога *Сънувам* (*Sen*; Йосифова 2017: 11), и два нееднакви по обем поетически цикъла: краткият е озаглавен *I. Сънища* (*Sny*; Йосифова 2017: 12 – 14), а по-дългият – *II. Букви* (*Písmená*; Йосифова 2017: 15 – 46).

Въвеждащото стихотворение и първите две от цикъла *Сънища* изграждат своеобразна цялост, която илюстрира приложената от преводаческия тандем техника:

Сънувам:

Написала съм си
Книгата.
Седим си двете с нея, доволни сме.
Полягаме. Заспиваме. Сънуваме:
Никой не протяга ръка
Никой не ни отваря.
И какво,
нищо.

I. СЪНИЩА

Сънувам се:

жилава старица
с неуместно утопични възгледи.
Зарадвах си се.

Сънувам си

Добре съм си
без говорене.
И без него се разбираме
с нестрашния звяр: животът нечовек.

(Йосифова 2014: 4 – 5)

Sen

Napísala som si
Knihu.
Sedíme spolu a sme obe spokojené.
Spolu si líhame, zaspávame. Spolu snívame.
Nikto nám nepomáha.
Nikto nám ani neotvára dvere.
A čo?
A nič.

I. SNY

Sníva sa mi

o žilnatej starene,
nemiestne utopické názory.
Sama zo seba sa teším.

Snívam

Je mi dobre
bez rozprávania.
I bez toho si rozumieme
s nestrašidelnou obludou.
S neľudským životom.

(Josifovová 2017: 11 – 12)

Още от пръв поглед прави впечатление фактът, че звуковата близост, която е съзнателно търсена от поетесата на нивото на трите последователни заглавия – *Сънувам*: – *Сънувам се*: – *Сънувам си*, в превода да не е спазена (първото заглавие *Сънувам* е неточно преведено като *Сън*). По същия начин се наблюдават отклонения от оригинала и на синтактично равнище: стихът „Полягаме. Заспиваме. Сънуваме:“ съдържащ три прости изречения, в превода е предаден чрез едно сложно

и едно просто изречение: „Spolu si líhame, zaspávame. Spolu snívame.“ (букв. превод: „Заедно лежим, заспиваме. Заедно мечтаем.“), а стихът „с нестрашния звяр: животът нечовек“ е разделен на два стиха: „s nestrašidelnou obludou. / S neľudským životom.“ („с нестрашния звяр. / С нечовешкия живот“ – букв. пр.). Разбира се, подобни промени са в правото на преводачите, но има и такива, които нарушават смисъла на оригиналните стихове. Стихотворението *Сънувам се*: е написано от позицията на лирическият субект като сън за себе си (на чешки може да се каже „zdám se“, „sama sobě se zdám“), което е маркирано и от двоето-чието, но преводачите са го елиминирали и така словашкият превод предлага интерпретация, която не означава, че лирическият говорител визира самия себе си („Sníva sa mi / o žilnatej starene“ – „Сънувам / жи-лава старица“). Това прави в известен смисъл неясна и поантата „Зарадвах си се“, която според мен означава, че лирическият субект въпреки старостта си е успял да съхрани своята идейно-нравствена устойчивост и продължава да вярва в утопии, т.е. макар и неуместно, все така остава идеалист. В словашкия вариант последният стих „Sama zo seba sa teším“ (букв. пр. „Радвам се на себе си“) противопоставя лирическият субект на някаква друга възрастна жена, която има неуместни утопични възгледи (лирическата говорителка се радва, че не е такава утопистка като жената от своя сън). Към всичко това трябва да отбележим и замяната на минало свършено време със сегашно.

Втората забележка се отнася до превода на двустишието „И без него се разбираме / с нестрашния звяр: животът нечовек.“. Началото интенционално съответства на оригинала („I bez toho si rozumieme / s nestrašidelnou obludou.“). Но останалата част – „S neľudským životom“ (букв. пр. „с нечовешкия живот“), за разлика от оригинала звучи по-скоро банално. Освен това пълният член на съществителното име „живот“ („животът нечовек“) подсказва, че е сказуемно определение (с елипса „това е...“). Лично аз бих избрал словашкия еквивалент на чешкия израз „život nelida“, което е коренно различно спрямо избирания от преводачите „s nelidským životem“. По този начин патетиката приглушава кулминационната точка на самоиронията, присъща на поантата в оригинала.

Още по-сложна изглежда ситуацията при превода на цикъла *II. Букви* (на словашки *II. Písmená*), който съставлява почти 90% от цялата стихосбирка. Оригинален последователно се придържа към азбучния ред на отделните стихотворения, като всяко от тях е озаглавено с буква от кирилицата (А, Б, В, Г, Д...). Това изправя двамата преводачи пред дилема: дали да запазят кирилските букви и тяхната последователност в азбуката, тъй като някои стихотворения директно отправят към визуалната форма на графемата (и в скоби да отбележат съответната буква

от словашката латиница), или да пренаредят целия втори цикъл от книгата според словашката азбука, придържайки се към композиционния принцип на оригинала стихотворенията да бъдат подредени според азбучната последователност на първите букви на заглавията. Димана Иванова и Игор Круцовчин обаче избират някакъв среден път – не означават стихотворенията в цикъла с букви от азбуката и запазват техния ред такъв, какъвто е в оригиналното издание. За словашкия читател обаче подобна композиция е нелогична, тъй като при превода началната буква на заглавието често се оказва различна: след стихотворенията *Alica* (ориг. *Alica*) и *April. Vodopád* (ориг. *Април. Водопадът*) веднага следва *Toránočku* (ориг. *Буйките*), тоест след А следва Т (вместо очакваното Б), или частта, посветена на К, съдържа стихотворения, започващи с Ā/Č (*Āo pozeráš*, ориг. *Какво гледаш*), В (*Veža*, ориг. *Кулата*), К (*Krátkozrakosť alebo*, ориг. *Късогледство или*) и Д (*Dom v zime*, ориг. *Къща в зимата*). Има редица азбучни „пируети“ от този тип, които изцяло заличават първоначалния авторов замисъл целият цикъл да бъде организиран като своеобразен лексикон, който подобно на калейдоскоп да улавя спомени, отломки и натрапчиви детайли от миналото на лирическата героиня, внезапно появила се идея или философска (авто)рефлексия. В случаите, когато нямат друга опция, преводачите използват буквите на българската азбука дори като заглавие, като добавят обяснителна бележка, какъвто е случаят със стихотворението *Й*:

Й

Изречи го де,
И кратко, така ли
и колко кратко
миг ли
миг нежно начало.
С твърдо продължение.

(Йосифова 2014: 19)

Й¹¹

Vyslov to už.
Krátko, áno,
krátko,
iba okamih.
Okamih nežného počiatku.
S drsným pokračovaním.

(Josifovová 2017: 26)

Смятам, че за да бъде това стихотворение разбрано, е необходимо да се обясни на словашкия читател, че според българската фонетична традиция буквата Й е наречена „И кратко“. От гледна точка на словашката фонетика J не може да има дължина, така че за всеки словак (а също и чех) „И кратко“ („krátké I“) е маркер за различност спрямо „дългото“ *Í*¹². Метафоричната игра с „нежно-твърдата“ двойствена същност

¹¹ Буква от българската азбука. Чете се като J (бел. Димана Иванова, Игор Круцовчин). – Б. а.

¹² В словашкия език, както и в чешкия гласните имат квантитет. – Б. пр.

на J звучи самоцелно и следователно за обикновения читател нефилолог целият смисъл на стихотворението остава неразбираем.

Иначе цялата стихосбирка е преведена на култивиран и четивен език, характерен за модерната поезия (Йосифова напълно е избегнала римите и пише в свободен стих, с което улеснява и преводачите). Бих искал да обоснова тази теза с няколко показателни цитата (отново успоредно с оригинала), които характеризират Екатерина Йосифова като поетеса:

вече горе-долу е ясно
с какво не съм достатъчно
по образ и подобие:
с малко може, не,
по-малко правене. И
занимателното
поназнайване.
И че твърде вероятно е да съм
случайно следствие
от квантова случка.

(*Е, вече*, Йосифова 2014: 16)

Je ako tak jasné,
v čom sa nedostatečne
podobám Božiemu obrazu:
v nedostatku schopnosti,
v nedostatku činu.
V smiešnom nároku
čiasťočnejšej vedomosti.
A je veľmi pravdepodobné, že som
iba náhodným výsledkom
kvantového príbehu.

(*Už je to jasné!*, Josifovová 2017: 23)

(Всяка конфронтация на човек с Бога накрая винаги разкрива онова несъвършенство, което не позволява в рамките на една личност да се съвместят човешкото и божественото.)

Корабокрушенец, или
просто някакъв крушенец,
проснал се
на моя бряг.
Първо да го спасявам ли,
първо да го обера ли.

(*Корабокрушенец, или*
Йосифова 2014: 20)

Stroskotanec, alebo
nejaký troskotanec
sa rozvalil
na mojom brehu.
Čo skôr, zachrániť ho
alebo okradnúť.

(*Stroskotanec, alebo,*
Josifovová 2017: 27)

(Това е вечната женска дилема!)

Гласът го бива.
Непознат език.
Толкова по-добре.
Той ще ми говори, аз ще поспя.

(*Нощно радио*, Йосифова 2014: 26)

Hlas je príjemný.
Jazyk cudzí.
Ešte lepšie.
Ono mi bude rozprávať, ja si pospím.

(*Nočné rádio*, Josifovová 2017: 33)

(Мъдростта и простотата остаряват едновременно... Преводачите в последния стих своеволно заменят местоимението „той“ (словаш. „on“), отнасящо се до подлога „глас“ (словаш. „hlas“), с местоимението „то“ („ono“), което се отнася до съществителното „радио“. Поетичният образ – приветливият глас на радиото, който изтръгва лирическият говорител от самотата – при превода е буквално антропоморфизиран и по този начин „физическото“ присъствие на радиоприемника в ролята му на събеседник, способен неуморно да разказва, докато не бъде изключен, според мен е в прекалено висока степен материализирано и е лишено от поетическото очарование на оригинала.)

Я

харесва ми
как звучи:
подвеждаща мекота
харесва ми
как изглежда:
изправен гръб
и ритва!

(Я, Йосифова 2014: 39)

Я¹³

ráči sa mi,
ako znie:
podvádžajúca jemnosť;
ráči sa mi,
ako vyzerá:
vystretý chrbát
a kope!

(Я, Josifovová 2017: 46)

(Мотив, познат от поезията на В. Незвал¹⁴, но със съвсем различно художествено решение. Е, кирилицата не е латиница, а Йосифова не е Незвал.)

И още нещо в заключение: именно за този превод, който стана повод да се замислим над проблемите, свързани със съвременния словашки превод на българска художествена литература, Димана Иванова бе удостоена с Голямата награда на Съюза на българските преводачи от български на чужд език за 2017 г. Въпреки моите критични бележки, отнасящи се до определени моменти на преводната версия, бихме могли да оценим словашкия превод на най-новата книга на Екатерина Йосифова като успешен, а работата на двамата преводачи – за съвместно изпълнена. *Тънка книжка* несъмнено си заслужава да бъде прочетена, а за чехите – поне за тези, които се интересуват от световна поезия –

¹³ Буква от българската азбука. Чете се като J (вж. Димана Иванова – Игор Круцович). – Б. а.

¹⁴ Витезслав Незвал (1900 – 1958) е автор на цикъла *Азбука* (*Abeceda*, 1926), който илюстрира образотворческата концепция на поетизма, инициирана от него и К. Тайге. Незвал не е първият европейски поет, който превръща буквите в обект на поетическата образност, но за неговия подход е характерна сензуалната асоциативност, поради което възприема буквите като графемии. – Б. пр.

четенето на тези стихове ще бъде заради словашкия език малко необичайно, но при всички случаи обогатяващо и извисяващо преживяване...

Марцел Черни

Превод от чешки: **Жоржета Чолакова**

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелова-Лаверн 2006:** Anguelova-Lavergne [= Angelova-Lavern], D. *Odchádzajú, akoby prichádzali*. Prel. V. Prokešová a D. Lavergne. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2006.
- Баторова, Микулаш, съст. 2006:** *Život v literatúre. Literatúra zblízka i z diaľky*. Editori M. Bátorová, R. Mikuláš. [Bratislava]: Ústav svetovej literatúry SAV – Petrus, 2006.
- Ботев 1999:** Botev, Ch. *Básne*. Prel. Ch. Bakarov a J. Poničan. 2., upr. vyd. [1. vyd. 1948]. Bratislava: Ars stigmaty, 1999.
- Бохемски нощи 1990:** *Bohémske noci. Výber z poézie bulharského symbolizmu*. Vybrala, prel. a doslov napísala V. Prokešová. Bratislava: Tatran, 1990.
- Бурова 2018:** Бурова, А. Процеси и модели на преводната рецепция (Славянските литератури в превод на български език и българската литература в превод на славянски езици след 1989 г.). [Burova, A. Protsesi i modeli na prevodnata retsepsiya (Slavyanskite literaturi v prevod na balgarski ezik i balgarskata literatura v prevod na slavyanski ezitsi sled 1989 g.) // *Славянска филология. Том 26*. Доклади за XVI международен конгрес на славистите. Белград, Сърбия, 20 – 27 август 2018. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2018, с. 219 – 228.
- Български народни приказки 2004:** *Bulharské ľudové rozprávky*. Zost. Katarína Sedláková. Il. Natália Kopasová. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Filologická fakulta, 2004.
- Димитрова 2015:** Димитрова, Сл. Преводът – логики на избора (Преводна рецепция на словашката литература в България и на българската литература в Словакия след 1989 г.). [Dimitrova, Sl. Prevodat – logiki na izbora (Prevodna retsepsiya na slovashkata literatura v Bulgariya i na balgarskata literatura v Slovakiya sled 1989 g.) // Младенова, М. – М. Кузмова [съст.]: *Славистиката и българистиката днес: въпроси, идеи, посоки*. Сборник с доклади от международната конференция по повод 20-годишнината от създаването на специалност Славянска филология (Благоевград, 16 – 18 октомври 2014 г.). Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 2015, с. 421 – 426.

- Димитрова 2018:** Димитрова, Сл. Симптоми на отсъствието (Преводна и критическа рецепция на словашката литература в България и на българската литература в Словакия след '89 г.). [Dimitrova, Sl. Simptomi na otsastviето (Prevodna i kriticheska retseptsiya na slovashkata literatura v Balgariya i na balgarskata literatura v Slovakiya sled '89 g.) // *Slovanské jazyky, literatúry a kultúry v kontaktech*. Sborník príspevkov z medzinárodnej slavistickej konferencie Katedry slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského pri príležitosti životného jubilea doc. PhDr. Márie Dobříkovej, CSc. (28. – 29. septembra 2017). Bratislava, 2018 (под печат).
- Захаријева 2005:** Zacharievová, N. *Ona a traja*. Prel. E. Kudlička, verše prel. V. Prokešová. Sofia: Christo Botev, 2005.
- Захаријева 2013:** Захаријева, Н. / Zacharieva, N. *Пенел от страст. Стихосбирка / Popol z vášne. Básnická zbierka*. Прев. В. Прокешова. / Prel. V. Prokešová. София: Монт, 2013.
- Заяц 2013:** Zajac, O. Překlady bulharské krásné literatury do češtiny po roce 1989. *Plav* 2013, č. 10, s. 48 – 53; dostupné též elektronicky: <<http://www.svetovka.cz/archiv/2013/10-2013-teorie.htm>> [cit. 9. 9. 2018].
- Йосифова 1969:** Йосифова, Е. *Късо пътуване. Стихове*. [Josifova, E. Kaso ratuvane. Stihove.] Предг. Бл. Димитрова. София: Народна младеж, 1969.
- Йосифова 1972:** Йосифова, Е. *Нощем иде вятър. Стихове*. [Josifova, E. Noshtem ide vyatar. Stihove.] Пловдив: Хр. Г. Данов, 1972.
- Йосифова 1976:** Josifovová, Ekaterina. V máji za mestom – Trh v Kjustendile – Tabakové dievčatá – V tvojom lese – Desať minút búrky – Ako rýchlo – Prípitok – Luna – Jantárový prsteň – Len okamih. Prel. J. Koška. // *Chvíľa slnka. Antológia mladej bulharskej poézie*. Zostavil, úvod a poznámky napísal Ján Koška. Bratislava: Smena, 1976, s. 11 – 20.
- Йосифова 2003:** Јосифова, Е. *Ништо ново*. [Josifova, E. Nishto novo.] Препев Трајче Кацаров. Скопје: Штрк, 2003.
- Йосифова 2014:** Йосифова, Е. *Тънка книжка*. [Josifova, E. Tanka knizhka.] Пловдив: Жанет 45, 2014.
- Йосифова 2017:** Josifovová, E. *Útla knižka*. Prel. Dimana Ivanovová a Igor Krucovčín. Корча̀ны: Forza Slovakia, 2017.
- Калчев 1990:** Kalčev, I. *Etudy o smrti*. Prel. I. Hochel. Bratislava: Spektrum, 1990.
- Карабашлиев 2017:** Karabašliev, Z. *18% sivej*. Prel. Katarína Sedláková. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2017.

- Константинов 1950:** Konstantinov, A. *Baj Gaňu. Neuveriteľné príhody Bulhara*. Prel. P. Kováč-Varga. Il. E. Kellenberger. Doslov *Baj Gaňu podľa autora a kritiky* (s. 215–229) napísal G. Kranzov. Bratislava: Obroda, 1950.
- Константинов 2014:** Konstantinov, A. *Baj Gaňo. Neuveriteľné príbehy o jednom neskutočnom Bulharovi*. Prel. Zd. Dzurjanin. Il. Kr. Zamecnik. Bratislava: Typocon s. r. o., s. a., 2014.
- Костова 2006:** Kostovová, E. *Historička*. Prel. R. Hrebíček. Bratislava: IKAR, a. s., 2006.
- Костова 2017:** Kostovová, E. *Krajina tieňov*. Prel. T. Chovanová. Bratislava: IKAR, a. s., 2017.
- Ковачевски 2008:** Kovačevski, Chr. *Vo svete obrazov*. Prel. E. Kudlička. Bratislava: Petrus, 2008.
- Кудличка 1996:** *Súčasná bulharská drama* [obsahuje tyto hry: Ivan Radoev. *Uka alebo divadlo na konci storočia*; Jordan Radičkov. *Obraz a podoba*; Stefan Canev. *Posledný súd*; Stanislav Stratiev. *Život, aj keď krátky*; idem: *Balkánsky syndróm '93*]. Zost., prekl. a doslov *Bulharská dráma a my* (s. 221 – 273) a bibliografiu napísal Emil Kudlička. Bratislava: Tália-press, 1996.
- Михайлова 2006:** Mihailova, Aksinia [= Michajlova, Aksinija]. *Krotenie / Domptage*. Prel. Viera Prokešová a D. Lavergne. Výber zostavila M. Vallová. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2006.
- Папазов 1990:** Papazov, B. *Gebuliaci*. Prel. J. Koška a E. Kudlička. Bratislava: Lita, 1990.
- Попов 2014:** Popov, S. *Chytrák Peter*. Prel. Zd. Dzurjanin. Il. Kr. Svrčeková. [Bratislava]: Typocon s. r. o., 2014.
- Прокешова 2010:** Prokešová, V. *Tisíckrát dopichaná ihličím mätko kreslí úbočia*. Viera Prokešová. *Básne z pozostalosti. Personálna bibliografia*. Editor J. Zambor. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV – MilaniuM, 2010.
- Радичков 2008:** Radičkov, J. *Hady na lúkach (povedky)*. Prel. E. Kudlička. Knižnica svetových autorov, zv. 10. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2008.
- Радичков 2017:** Radičkov, J. *Prak a iné prózy*. Prel. I. Hochel. Il. Jordan Radičkov. Bratislava: AlleGro, 2017.
- Седлакова, Пенчев 2010:** Седлакова, К., Вл. Пенчев. *Самуел Ярослав Захей – „словашкият консул“ в България*. [Sedláková, K., Vl. Penchev. Samuel Jaroslav Zachej – slovashkiyat konsul v Balgariya.] София: Стигмати, 2010.

- Слънчо и Добринка 1990:** *Slnko a Dobrinka. Bulharské ľudové povesti.* Zost. a prekl. P. Veselská. Bratislava: Mladé letá, 1990.
- Сръбкова 2014:** Srbková, I. Současná bulharská literatura v českém kontextu (1989 – 2012). *iLiteratura.cz – sekce Bulharsko*, 20. 11. 2014, s. p. <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/33949/soucasna-bulharska-literatura-vceskem-kontextu-19892012>> [cit. 9. 9. 2018].
- Стефанов 2006:** Stefanov, D. *Mesačné haiku a iné básne.* Prel. Viera Prokešová, doslov napísal Igor Hochel. Dunajská Lužná: MilaniuM, 2006.
- Черни 2008:** Černý, M. Bulharská literatura v českých překladech v letech 1981 – 2005. // *Чешко-български колоквиум. Прага 23 – 24 май 2005 г.* Научни трудове. Филология, т. 43, кн. 1, сб. Б. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2008, с. 215 – 231.
- Хадживанов 2003:** Chadžiivanov, Kr. *Plamene lásky k slobode.* Prebásnil Gustáv Hupka. Bratislava: Ars stigmaty, 2003.